

Barns omsorgssituasjon

Pedagogisk leders arbeid med beskyttelse av barns omsorgssituasjon

Kristine S. Blekken
kandidatnummer: 303

Bacheloroppgave
BHBAC3950

Trondheim, mai 2017

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH.

DronningMaudsMinne
HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Innholdsfortegnelse

1. Innledning med problemstilling	s. 1
2. Teori	s. 3
2.1. Omsorg	s. 3
2.1.1 Begrepet omsorg	s. 3
2.1.2 God omsorg	s. 3
2.1.3 Dårlig omsorg	s. 4
2.2 Ledelse	s. 6
2.2.1 Barnehagen – en trygg arena	s. 6
2.2.2 Omsorgskvalitet	s. 7
2.2.3 Pedagogisk ledelse	s. 7
2.2.4 Samfunnsmandat og lovverk	s. 8
3. Metode	s. 11
3.1 Valg av metode	s. 11
3.2 Innsamlingsstrategi	s. 11
3.3 Utvelging av informanter	s. 11
3.4 Utforming av intervjuguide	s. 12
3.5 Forskningsdesign	s. 13
3.6 Analysearbeid	s. 13
3.7 Kvalitetssikring	s. 15
3.8 Etske retningslinjer	s. 15

4. Resultat og drøfting	s. 17
4.1 Omsorg	s. 17
4.1.1 Begrepet omsorg og god omsorg	s. 17
4.1.2 Dårlig omsorg og omsorgssvikt	s. 18
4.2 Ledelse	s. 19
4.2.1 Omsorgskvalitet	s. 19
4.2.2 Pedagogisk ledelse	s. 21
4.3 Omsorgsbegrepet i kompetanseutvikling	s. 22
4.4 Omsorgsbegrepet i veiledning av personalet	s. 24
5. Avslutning	s. 26
6. Referanseliste	s. 28
7. Vedlegg	s. 30
7.1 Intervjuguide	s. 30
7.2 Samtykkeskjema	s. 32

1. Innledning

Barnehagen skal bidra til respekt for menneskeverdet og bygge på grunnleggende verdier som er forankret i menneskerettighetene. Barns rett til beskyttelse mot svikt i omsorgen og alle former for vold og overgrep er nedfelt som et viktig prinsipp i Barnekonvensjonen, som bygger på menneskerettighetene. Barnehagen skal ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling. Dette er nedfelt i barnehagens formål (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 8-12). Barnehageansatte har daglig kontakt med barn og familier, og har derfor en sentral rolle i å oppdage og avverge omsorgssvikt. Som følge av barnehagens samfunnsmandat og ansattes sentrale rolle har barnehagen et spesielt ansvar for barn som har en dårlig omsorgssituasjon. Alle som arbeider med barn må reflektere over hva omsorg er og betyr for barn, og alle må ha spesifikk kunnskap om omsorgssvikt. Det er derfor nødvendig at alle ansatte i barnehagen har tilstrekkelig kompetanse for å avdekke svikt i omsorgen (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 18).

I denne oppgaven har jeg gått i dybden på begrepene god omsorg, dårlig omsorg og omsorgssvikt, og videre undersøkt hvordan pedagogisk leder kan arbeide for å beskytte barn i dårlige omsorgssituasjoner i nære relasjoner. Det har vært en spennende reise gjennom uklare begreper med et vidt gap i besvarelsene på hva det faktisk inneholder. Omsorg er noe som tolkes ulikt basert på personlige erfaringer, holdninger og kompetanse knyttet til kulturelle ulikheter i samfunnet. Derfor ønsket jeg å rette søkelyset mot begrepene for å undersøke hva pedagogiske ledere mente om omsorg og hvordan de arbeidet med barns omsorgssituasjon. God omsorg er grunnelementet for utvikling og læring hos barn. Det er helt nødvendig for at barn skal ha en allsidig utvikling som er til barnets beste. Konsekvensene kan derfor bli fatale ved svikt i omsorgen. Her har barnehagen en sentral rolle i å oppdage og forebygge både omsorgssvikten og konsekvensene av svikten hos barna. Dette vil jeg gjøre rede for i første del av oppgaven, teoridelen. Pedagogisk leders ansvar og oppgaver er også noe jeg dypt gjør rede for i denne delen av oppgaven.

For å besvare problemstillingen har jeg intervjuet tre pedagogiske ledere med lang erfaring i barnehageyrket. Kompetanseutvikling og veiledning for å skape en felles forståelse og

handlingsmåte var noe de pedagogiske lederne jeg intervjuet vektla som svært avgjørende i sitt arbeid med å beskytte barn mot dårlige omsorgssituasjoner i nære relasjoner. Dette var noen av de sentrale funnene som kom fram i analysearbeidet jeg gjennomførte, som blir beskrevet i andre del av oppgaven, metodedelen. For at barnehagen skal sikre god kvalitet trenger den pedagogiske ledere med kompetanse og kunnskap i temaet. Videre blir det en sentral og viktig oppgave for lederne å veilede personalet slik at også de har god nok kompetanse til å oppdage svikt i omsorgen hos barna de møter i barnehagen. Det er dette denne oppgaven i stor grad handler om i den tredje og siste delen, hvor resultater og funn skal drøftes og belyses i samsvar med problemstillingen.

Problemstillingen min er følgende: hvordan kan pedagogisk leder arbeide for å beskytte barn mot dårlige omsorgssituasjoner i nære relasjoner?

2. Teori

2.1 Omsorg

2.1.1 Begrepet omsorg

Omsorg finnes som en del av alle kulturer og som en del av oppdragelsen i alle samfunnslag. Det er mange som mener at omsorg og våre behov for å gi omsorg ligger i den biologiske arven vår. Måten vi gir omsorg på varierer fra kultur til kultur, fra subkultur til subkultur, fra det ene sosiale laget til det andre. Vi kan se de ulike måtene omsorg blir gitt på i hvordan samfunnet tar vare på sine svake, barna, de gamle, de som har behov for ekstra hjelp osv. Hva som defineres som det privat anliggende og hva som er det offentliges ansvar når det gjelder omsorg, er svært ulikt fra kultur til kultur. Vi kan definere kultur som de ideene, verdiene, reglene og normene som et menneske tar over fra den forrige generasjonen, og som en prøver å bringe videre – som regel i en noe endret form – til den neste generasjonen (Askland, 2013, s. 55).

Kultur kan med andre ord fortelle noe om hva medlemmene i et samfunn lærer om rett og galt, stygt og fint, nyttig og unyttig, om daglig adferd, meningen med livet og hvordan vi uttrykker dette i tanker og handlinger. Derfor vil også omsorgen vi gir, være knyttet til disse kulturelle uttrykkene og vise hvordan vi forstår og uttrykker menneskeverdet i konkret handling (Askland, 2013, s. 56). Vi tar omsorg for gitt, som noe naturlig og noe som ikke trenger å læres. Det er først når omsorgen uteblir og det oppleves et fravær av omsorg at vi riktig forstår betydningen omsorg har.

2.1.2 God omsorg

I barnehagen står omsorg svært sentralt. Det er nyttig å reflektere over hva omsorg innebærer og hvordan den forstås. Hva som oppfattes som god omsorg og mindre god omsorg, er vesentlig med tanke på en bekymringssituasjon for et barn. Derfor blir det helt avgjørende for de som arbeider i barnehage å ha kunnskap om omsorg og tilknytning, og betydningen av god omsorg i et barns liv (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 79).

En omsorgsfull relasjon inneholder lydhørhet, nærhet, ømhet, hengivenhet, innlevelse og evne og vilje til samspill. Omsorg har en sentral plass i alle situasjoner i hverdagslivet og komme til uttrykk når barn leiker og lærer, i stell, i måltid og påkledning. Den skal også tas på alvor når barn selv uttrykker at de trenger omsorg for eksempel i støtte eller veiledning, trøst eller oppmuntring. Videre er omsorg en viktig forutsetning for barns utvikling og læring. Uten omsorg, ingen læring (Askland, 2013, s. 57).

Sven Thyssen definerer omsorg som ”det å bry seg om og ta vare på andre menneskers beste”. Med andre ord handler god omsorg om å ta hensyn til barnets beste, ha følsomhet for deres kommunikasjon og utvikling. Den er rettet mot et annet menneske med tanke på å imøtekomme de behovene dette mennesket har. Omsorg kommer til syne i måten man møter et annet menneske på, og måten en handler i forhold til dette mennesket på. Astrid Bastiansen har en ganske lik definisjon på omsorg: ”Med omsorg mener vi å hjelpe og støtte mennesker i deres livssituasjon eller å fremme utviklingen deres”. Definisjonene til Thyssen og Bastiansen viser at omsorg inneholder et sterkt læringselement: å støtte utviklingen generelt og de sentrale utviklingsområdene spesielt. Definisjonen tydeliggjør at god omsorg har flere perspektiv: fysisk, psykisk og etisk (Askland, 2013, s. 59). Med andre ord kan det forklares slik at læring forutsetter utvikling, og utvikling forutsetter omsorg. Omsorg, utvikling og læring er en udelelig helhet.

2.1.3 Dårlig omsorg

Omsorgssvikt er et bredt begrep med uklare grenser. Det kan være aktuelt å reflektere over hva som er god omsorg for å få en forståelse av hva som *ikke* er god omsorg. Vi kan tenke at omsorgssvikt er det motsatte av god omsorg, men så enkelt er det ikke. Sviktende omsorg kommer til uttrykk på mange forskjellige måter. Omsorg er i stor grad situasjons- og personavhengig, og handler om hva barnet har behov for. Et spedbarn har for eksempel helt andre behov enn et barn som snart skal begynne på skolen, samtidig som noen av behovene vil være de samme. Hva vi definerer som omsorgssvikt endrer seg over tid. Ikke lenge enn et tiår tilbake i tid var fysisk avstraffelse ansett som et vanlig ledd i oppdragelsen i Norge. I noen kulturer er det fortsatt vanlig (Bratterud og Emilsen, 2015, s. 83).

Omsorgssvikt dreier seg om lidelser, mangler og savn hos et stort antall forsvarsløse barn. Det dreier seg også om opplevelse av nederlag, tilkortkommenhet, frustrasjon og håpløshet hos de voksne i foreldrerollen, hos de voksne i familiens nettverk og ofte også hvor de profesjonelle (Killén, 2015, s. 35). Kari Killén velger i sin bok *Sveket* å definere betegnelsen omsorgssvikt på følgende måte:

Med omsorgssvikt (maltreatment) forstår vi at foreldre eller de som har omsorgen for barnet påfører det fysisk eller psykisk skade eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og utvikling er i fare (Killén, 2015).

Videre kan omsorgssvikt deles inn i seks forskjellige former: barn som blir utsatt for vanskjøtsel, barns som blir utsatt for fysiske overgrep, barn som blir utsatt for psykiske overgrep, barn som blir utsatt for seksuelle overgrep, barn som blir utsatt for omsorgssvikt i nettverket og barn som blir utsatt for offentlig omsorgssvikt (Killén, 2015, s. 39). Omsorgssvikten kan være mer eller mindre alvorlig. Det kan være av kortere eller lengre varighet. Den kan være situasjonsbetinget eller kronisk. Det er likevel viktig å merke seg at de ulike formene for omsorgssvikt sjeldent opptrer alene, men i en kombinasjon med hverandre. Et barn som blir utsatt for fysiske overgrep, vil ofte allerede ha vært utsatt for psykiske overgrep. Det finnes imidlertid noen felleselementer som også gjør seg gjeldende med varierende styrke (Killén, 2015, s. 75). Disse dreier seg om:

- Mangel på erkjennelse av og respekt for barnets behov.
- Avvisning og/eller likegyldighet.
- Foreldrenes manglende evne til å engasjere seg positivt i barnet og til å prioritere barnets mest grunnleggende behov fremfor sine egne.
- Et sterkt og irrasjonelt engasjement i barnet der barnet tillegges egenskaper det ikke har og behandles deretter, som kan føre til åpen avvisning eller invadering.
- Foreldres personlighet og samliv/livsstil som fører til at barnet lever med en kronisk bekymring for det forutsigbare uforutsigbare, blant annet for tapet av tilknytningsperson.

Noen former for omsorgssvikt er mer åpenbare enn andre og lettere å beskrive. Killén (2015) mener at omsorgssvikt handler om mange situasjoner. Det kan være blant annet kriser hvor barnas behov ikke kan prioriteres, slik som ved sykdom eller andre vanskelige livssituasjoner

i nære relasjoner, eller når barn opplever utrygghet fordi de må leve med uforutsigbarhet i form av rus, psykiske problemer eller omsorgspersonens lidelser, psykisk eller fysisk. Det kan også dreie seg om psykiske eller fysiske overgrep. Vi kan si at omsorgssvikt er noe som foregår både passivt og aktivt. Aktiv svikt i omsorgen innebærer at man slår, kjefter, begår overgrep eller ikke dekker de fysiske behovene et barn har. Passiv omsorgssvikt er at man forsømmer og forholder seg passivt til et behov et barn måtte ha, for eksempel at man unnlater å ta opp et barn som gråter, eller ikke trøster i den grad det er nødvendig (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 83).

Det kan være vanskelig å vurdere når det har skjedd eller skjer en svikt i omsorgen hos barn. Hvordan man bruker begrepet omsorgssvikt, er også avhengig av kompetanse, egne erfaringer og kulturelle oppfatninger. Hva man oppfatter som omsorgssvikt, kan være individuelt, og derfor er det nyttig at man arbeider aktivt med å få en felles forståelse i barnehagen (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 83).

2.2 Ledelse

2.2.1 Barnehagen – en trygg arena

Barnehagen møter nesten alle barn i Norge, også de som utsettes for vold, overgrep og alvorlig omsorgssvikt. Barnehageansatte har daglig kontakt med barn og familier, og har derfor en sentral posisjon for å kunne oppdage at barn er utsatt for omsorgssvikt, og for å følge opp og støtte barna i etterkant. Barnehagen er også en betydningsfull arena for barna som barnevernet har fanget opp, når barnehagen er satt inn som tiltak for å støtte familien og barnet. Barnehage er det mest brukte barneverntiltaket for barn under 5 år (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 13). Tiltaket har som hensikt å styrke barnets og familiens ressurser og foreldrenes omsorgskompetanse på en måte som kan forebygge behov for et mer alvorlig inngrep, for eksempel omsorgsovertakelse. Arbeidet i barnehagen må derfor tilpasses barnets ”særlige behov” og skal være egnet til å redusere de aktuelle problemene og forbedre barnets og familiens situasjon. Barn som har hatt en positiv tilknytning til en voksen utenfor familien gjennom en oppvekst med sviktende omsorg er de som klarer seg best videre i livet. Derfor er det svært aktuelt å se på barnehageansattes unike mulighet til å oppdage barn som opplever omsorgssvikt og å følge opp barns som lever under vanskelige forhold hjemme. Oppfølging av tiltaket er en forutsetning for at det skal lykkes som forebygging. Det gjelder

ikke bare tiltak som allerede er fastslått av barnevernet, men også opplevelser og oppdagelser i barnehagen som fører til mistanke om omsorgssvikt (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 13).

2.2.2 Omsorgskvalitet

Barnehagepedagogikken omfatter altså tre udelelige prosesser: omsorg, utvikling og læring. Dette krever kunnskap og forståelse fra barnehagelæreren. Omsorg – og kvaliteten av denne – forutsetter en evne til å skape trygghet, interesse, oppmerksomhet, innlevelse og desentrering, observasjon, tolkning og samhandling og felles fokus. Kvalitet i barnehagen har mange perspektiv og omfatter både barnehagen som system og de pedagogiske relasjonelle prosessene i virksomheten. De ulike perspektivene har alle innvirkning på omsorgskvaliteten i barnehagen (Askland, 2013, s. 62). Kvalitet i barnehagen er et område med økende oppmerksomhet som følge av at barnehagen har fått økende betydning i barns oppvekst. Antallet ettåringer i barnehagen stiger, og de er der lengre tid enn før, de fleste i over åtte timer (Gunnestad, 2014, s. 163). Det vil si at mange barn i Norge tilbringer hele dager i barnehagen i opptil fem år. Mellom 3-4000 barn går i barnehage som tiltak fra barnevernet. Dette skaper store utfordringer for barnehagelærerne da de må relatere til barnet, foreldrene og barnevernet på en god og profesjonell måte. Satsingen på å gjøre barnehagen til et godt sted for læring og utvikling for alle barn forutsetter videre forskning og styrket opplæring av yrkesgruppene i barnehagen (Gunnestad, 2014, s. 164).

2.2.3 Pedagogisk ledelse

Pedagogisk ledelse dreier seg mye om å ha fokus på kjernevirksomheten i barnehagen. Det vil si å lede arbeidet med danning gjennom omsorg, lek og læring. Pedagogisk ledelse dreier seg også om å lede barnehagen som pedagogisk virksomhet, det innebærer å initiere, tilrettelegge og lede utviklingsprosesser for å bli en lærende barnehage. I tillegg skal pedagogisk leder lede det pedagogiske arbeidet i barnehagen sett i lys av samfunnsmandatet og verdigrunnlaget slik det er skissert i rammeplan for barnehagen (2011). Rent konkret betyr det at det blant annet blir arbeidet med følgende aktiviteter (Gotvassli, 2013, s. 66):

- Planlegging og organisering av det pedagogiske arbeidet.
- Rådgivning til og veiledning av personalet.
- Kontakt med barnas foreldre og foresatte.

- Drive pedagogisk utviklingsarbeid og stimulere til nytenkning.
- Evaluering og kontroll av det pedagogiske arbeidet.
- Observasjon av barn og barnegrupper etter behov.

Barnehagen skal ha en pedagogisk ledelse. Den pedagogiske ledelsen har et særlig ansvar for planlegging, gjennomføring, vurdering og utvikling av barnehagens oppgaver og innhold. Det øvrige personalet skal veiledes av ledelsen slik at alle får en felles forståelse av barnehagens ansvar og oppgaver, og sørge for at de enkelte medarbeidere får ta i bruk sin kompetanse. Som pedagogisk samfunnsinstitusjon må barnehagen være i endring og utvikling (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 21-22). Barnehagen skal være en lærende organisasjon slik at den er i stand til å møte nye krav og utfordringer, også når det gjelder svikt i omsorgen og hva god omsorg faktisk inneholder. Kvalitetsutvikling i barnehagen innebærer en stadig utvikling av personalets kompetanse. Vi har allerede vært inne på barnehagens betydning og rolle i situasjoner som omhandler svikt i omsorgen hos barn, og dens unike posisjon til å kunne fange opp barn som har problemer. For å være rustet til å oppdage og forebygge omsorgssvikt og alle dens uklare former, må pedagogisk leder og personalet ha kompetanse og evne til å fange opp signaler og kjennetegn på svikt i omsorgen. I tillegg må arbeidet følges opp og tiltak må tilrettelegges i barnehagen. Det blir derfor viktig å se hvordan personalet og seg selv som leder møter bekymringer som oppstår for et barns omsorgssituasjon. Barn har rett til omsorg og skal møtes med omsorg - dette er en viktig yrkesetisk forpliktelse for alle som arbeider med barn. Det innebærer å være oppmerksom på og ha kompetanse til å vurdere om barn får oppfylt sin rett til omsorg på alle livsarenaer (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 25).

2.2.4 Samfunnsmandat og lovverk

Kunnskapsdepartementet har med hjemmel i § 2 i loven (barnehageloven) fastsatt forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Rammeplanen gir retningslinjer for barnehagens verdigrunnlag, innhold og oppgaver. Alle barnehager skal bygge sin virksomhet på innholdet og verdigrunnlaget som er nedfelt i barnehageloven og på internasjonale konvensjoner som Norge har sluttet seg til, blant annet FNs barnekonvensjon. Staten skal sikre at de institusjoner og tjenester som har ansvaret for omsorgen eller beskyttelsen av barn,

har den standard som er fastsatt, særlig med hensyn til sikkerhet, helse, personalets antall og kvalifikasjoner samt kvalifisert tilsyn (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 4). Målet med rammeplanen er å gi styrere, pedagogiske ledere og det øvrige personalet en forpliktende ramme for planlegging, gjennomføring og vurdering av barnehagens virksomhet. Følgende står fastslått i rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver:

Barnehagens samfunnsmandat er, i samarbeid og forståelse med hjemmet, å ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling. Barnehagen skal tilby barn under opplæringspliktig alder et omsorgs- og læringsmiljø som er til barns beste (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 8).

Det ligger i barnehagens samfunnsmandat å tilby barn et omsorgs- og læringsmiljø som er til barnets beste, sikre et oppvekstmiljø som gir utfordringer tilpasset barnets alder og funksjonsnivå, og sikre barnet trygghet mot fysiske og psykiske skadevirkninger. Barnehagen skal ha en forebyggende og helsefremmende funksjon og bidra til å utjevne sosiale forskjeller. Det er sentralt at barnehagen skal formidle grunnleggende verdier, gjenspeile det kulturelle mangfoldet i samfunnet og sikre barns rett til innflytelse og medvirkning. Barnehagen skal også bidra til tidlig forebygging av diskriminering og mobbing og støtte barn ut fra deres kulturelle og individuelle forutsetninger (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 21).

Barns rett til beskyttelse mot svikt i omsorgen og alle former for vold og overgrep er nedfelt som prinsipp i Barnekonvensjonen, som bygger på menneskerettighetene. Barnehagen og skolen står for til sammen 15% av meldingene til barnevernet. Med tanke på barnehagens sentrale plass i møte med barn og familier utgjør dette en svært liten andel (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 23). Barnehagen må ha et helhetssyn på barn hvor fokuset rettes mot hvordan barns fysiske og mentale forutsetninger utvikles og formes i samspill med miljøet barn lever i. Ansvar hos pedagogisk leder ligger i å legge til rette for et miljø hvor omsorg, lek, læring og danning er tilpasset barnets beste. Særlig viktig er det å gi god og tidlig støtte til barn som trenger ekstra omsorg og tilrettelagte tilbud. Det er bred enighet om at tidlig oppdagelse og forebyggende tiltak er svært avgjørende for senere utvikling og at store og komplekse problemer avverges slik at barna klarer seg godt senere i livet. Det hviler derfor et

vesentlig ansvar på barnehagens ansatte for å oppdage problemer og bidra til at små barn får en god omsorgssituasjon (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 25).

Lovverket er laget for å beskytte og regulere samfunnet. Pedagogiske ledere må ha oversikt over og kjennskap til hvilke lover som til enhver tid utløser plikt og ansvar knyttet til bekymring for barns omsorg og utvikling. Lovverket kan både hindre og fremme arbeidet, for eksempel innenfor reglene om opplysningsplikt, opplysningsrett og taushetsplikt. Det er klare retningslinjer for hvilken plikt de ansatte i barnehagen har til å melde en bekymringssak for et barn. Plikten til å melde en bekymring inntreffer dersom (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 33:

- Det er mistanke om at et barn utsettes for alvorlig omsorgssvikt, mishandling eller andre alvorlige overgrep i hjemmet.
- Hvis foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sitt særlige behov for behandling og oppfølging.
- Hvis et barn har alvorlige atferdsvansker eller annen destruktiv atferd.

3. Metode

3.1 Valg av metode

Vitenskapelig metode er framgangsmåter for å gi svar på ulike typer forskningsspørsmål (Bergsland og Jæger, 2015, s. 66). Målet med forskningen er å få fram informasjon om den ”sosiale virkeligheten”, og kunnskap om hvordan denne informasjonen kan analyseres – i dette tilfellet handler det om barn i dårlige omsorgssituasjoner, ledelse og forebygging. Valg av tema og problemstilling for oppgaven la føringer for valg av metode (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 95). På grunnlag av tema og problemstilling valgte jeg kvalitativ metode og intervju for å finne svar på problemstillingen i oppgaven. Kvalitativ metode går i dybden og vektlegger det å oppnå forståelse av sosiale fenomener, der det å kunne fortolke disse fenomenene får stor betydning (Bergsland og Jæger, 2015, s. 67).

3.2 Innsamlingsstrategi

Da jeg hadde bestemt meg for tema for oppgaven, som førte til bruk av kvalitativ metode, ble det naturlig for meg å bruke intervju som innsamlingsstrategi. Intervju er en fleksibel metode som kan brukes for å få fyldige og detaljerte beskrivelser, og egner deg for å studere meninger, holdninger og erfaringer (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 145). Siden formålet med undersøkelsen min var å få kunnskap om arbeid med beskyttelse av barn i dårlige omsorgssituasjoner i nære relasjoner, valgte jeg én-til-én-intervju med tre ulike pedagogiske ledere som hadde et forhold til temaet. Det var relevant å bruke én-til-én-intervju når jeg ønsket fyldige og detaljerte beskrivelser av informantenes forståelse, følelser, erfaringer, oppfatninger, meninger, holdninger og refleksjoner knyttet til temaet. I tillegg er det hensiktsmessig når temaet er intimt eller personlig, slik som omsorgssvikt kan være for noen (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 146).

3.3 Utvelging av informanter

På grunn av mitt fordypningsfag og tema for oppgaven, ble det hensiktsmessig å velge pedagogiske ledere i barnehager som informanter. Målet med undersøkelsen og intervjuene var å få mest mulig kunnskap om fenomenet på et detaljert og dypt nivå, og det ble derfor viktig å velge informanter med god kunnskap om temaet. Jeg måtte finne informanter som var

relevante og interessante ut fra formålet med bacheloroppgaven. Dette kalles strategisk utvelgelse av informanter, og betyr at forskeren først bestemmer seg for hvilke personer som må delta for at det skal være mulig å få samlet nødvendig data (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 117). To av de tre pedagogiske lederne som jeg intervjuet jobbet i samme barnehage. Denne barnehagen er kjent for å ha jobber mye med temaet omsorg og omsorgssvikt, og ble derfor et godt valg for undersøkelsen. Den tredje informanten kjente jeg fra før gjennom en praksisperiode, og visste derfor at denne lederen var erfaren og kunne gi meg gode og utdypende svar for datainnsamlingen. I kvalitative undersøkelser er det viktigere å skaffe et relevant utvalg av informanter enn å skaffe mange (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 114). Det var vanskelig å avgjøre hvor mange informanter jeg trengte for å få nok informasjon til å besvare problemstillingen. Jeg bestemte meg for å intervju to pedagogiske ledere fra ulike barnehager til å begynne med, men ble anbefalt av den ene informanten om å ta kontakt med en pedagogisk leder i samme barnehagen som hadde mye kunnskap om temaet. Jeg endte derfor opp med tre informanter, noe som var nødvendig for å ha et bredt utvalg av informasjon for å belyse problemstillingen (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 114).

3.4 Utforming av intervjuguide

I utformingen av intervjuguiden (vedlegg s. 30) delte jeg opp intervjuet i tre temaer/deler: en del om omsorg, en del om ledelse og en del om forebyggende arbeid. Dette gjorde jeg med utgangspunkt i problemstillingen og teori. De ulike temaene/delene inneholdt spørsmål med eller uten underpunkter for å få dekket og utdypet de forskjellige temaene. Dette kalles et strukturert intervju hvor jeg på forhånd har bestemt tema, oppdeling, spørsmål og rekkefølge (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 148). Intervjuet var basert på åpne spørsmål, slik at informantene fikk formulere svarene med egne ord. Spørsmålene i intervjuet har en deskriptiv form som gir rom for at informanten får reflektere og redegjøre for sine opplevelser, meninger, kunnskaper og erfaringer om det som det spørres om (Bergslang og Jæger, 2015, s. 72). Selv om jeg valgte å bruke åpne spørsmål gjorde jeg en viss standardisering ved at alle informantene fikk de samme spørsmålene. Det var nødvendig for å kunne sammenligne svarene fra de ulike informantene i ettertid. Videre ble det viktig å danne en begrepsmessig og teoretisk forståelse av temaet jeg skulle undersøke, for å skape et grunnlag for integrasjon av ny kunnskap (Bergslang og Jæger, 2015, s. 70). Det var

nødvendig for å kunne stille de riktige og viktige spørsmålene som besvarte det jeg skulle undersøke.

3.5 Forskningsdesign

Fremgangsmåten min for å belyse problemstillingen er en fenomenologisk metode hvor innholdet i datamaterialet fra informantene blir viktig (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 171). Problemstillingen i bacheloroppgaven min belyser hvordan det arbeides med å beskytte barn mot dårlige omsorgssituasjoner i nære relasjoner, og det ble derfor nødvendig for meg å få økt forståelse og innsikt i folks livsverden og den dypere meningen om temaet. Omsorg er et begrep som kan tolkes på ulike måter basert på individenes holdninger og meninger. Det skaper forutsetninger som tas med inn i arbeidet i barnehagen hos de ulike pedagogiske lederne jeg brukte som informanter. Derfor ble det viktig for meg å være bevisst mitt eget tolkningsmønster, og å være på utkikk etter informantenes forståelse og beskrivelse av fenomenet. En viktig målsetting ved kvalitative tilnærminger er å oppnå forståelse av fenomener, der det å kunne fortolke disse fenomenene får stor betydning (Bergsland og Jæger, 2015, s. 67). Fortolkning har derfor en stor plass i bacheloroppgaven min. Det vil da være avgjørende å være bevisst mitt eget ståsted – bakgrunn og teoretisk forståelse - i forhold til problemstillingen. Ved å være min førforståelse bevisst kunne jeg gjennomføre en undersøkelse på en så saklig måte som mulig.

3.6 Analysearbeid

Problemstillingen min undersøker hvordan pedagogisk leder kan arbeide for å beskytte barn i dårlige omsorgssituasjoner i nære relasjoner. Da jeg begynte med analysearbeidet leste jeg først igjennom hele materialet for å finne interessante og sentrale elementer og temaer for å bli kjent med og få et helhetsinntrykk av datamaterialet (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 173). Det ble naturlig og sortere informasjonen på lik linje som i intervjuguiden. Strukturen på intervjuguiden er delt i tre deler: en del om omsorg og en del om pedagogisk ledelse. Denne inndelingen har jeg også brukt i teoridelen for bacheloroppgaven. I fenomenologisk metode er det vesentlig å analysere meningsinnholdet (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 173). Da jeg hadde fullført de tre intervjuene ved bruk av intervjuguide og lydopptak måtte jeg omgjøre det innsamlede datamaterialet til skriftlig tekst for å få oversikt og skape struktur, orden og mening (Bergsland og Jæger, 2015, s. 81). For

mitt formål med bacheloroppgaven ble innholdet i datamaterialet betydningsfullt. Jeg leste datamaterialet fortolkende og prøvde å forstå informantenes dypere meninger. Jeg synes det var utfordrende å finne en god struktur for hvordan jeg ville presentere funnene. Til å begynne med virket det meste viktig og mye kunne kobles til de ulike temaene. Det ble viktig å få frem det som var betydningsfullt for problemstillingen og overflødig materiale som ikke hadde noen betydning for problemstillingen måtte fjernes.

Da jeg hadde dannet meg et helhetsinntrykk av meningsinnholdet begynte jeg å kode og kategorisere funnene. Dette er den andre fasen i analysearbeidet i fenomenologisk metode (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 173). Kodene og kategoriene angir hvilke temaer som vektlegges i intervjuene, og ga meg en oversikt over de viktigste temaene av dem som kommer fram. Deretter sorterte jeg funnene etter disse kategoriene for å kunne avdekke liknende utsagn, mønstre, sammenhenger og fellestrekk eller forskjeller. Etter hvert som det ble tydeligere hva som var de største funnene kunne jeg spisse drøftingen og resultatet i en mer konkret retning for å besvare problemstillingen. Problemstillingen spør etter *hvordan* pedagogisk leder kan arbeide med temaet, så det ble svarene jeg fikk på dette som ble viktig. Jeg oppdaget at de viktigste og mest interessante funnene var de som gikk ut på hvordan pedagogisk leder jobbet med kompetanseutvikling og veiledning i personalet. I tillegg kom det fram at personalets refleksjoner rundt holdninger, verdier og handlinger var et viktig arbeid for de pedagogiske lederne som deltok i intervjuene. På lik linje som at disse funnene ble relevante og viktige for besvarelsen av oppgaven var det også deler som ikke hadde like stor betydning for undersøkelsen, og jeg valgte derfor å fokusere mindre på disse. Denne fasen av analysearbeidet går ut på å finne meningsbærende elementer i materialet og å skille ut det som er relevant og det som ikke er like relevant for problemstillingen (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 173). På den måten kunne jeg arbeide videre med å fortolke det materialet med mening for problemstillingen.

I den siste fasen, sammenfatningen, brukte jeg materialet til å utforme nye beskrivelser. Det ble da viktig å vurdere hele veien om mitt inntrykk etter kodingen og kategoriseringen var i tråd med inntrykket som kommer fram i det opprinnelige materialet (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 176). Selv om jeg brukte en fenomenologisk metode i tilnærmingen av materialet fra datainnsamlingen fulgte jeg ikke den metoden slavisk, men som en prosess for å sikre systematisk analysearbeid (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 176).

3.7 Kvalitetssikring

Ingen metode er feilfri, og det er viktig å være kritisk og reflektere over egen metode og egne innsamlingsstrategier. For å sikre god kvalitet på undersøkelsen og besvarelsen av problemstillingen måtte jeg sørge for at datamaterialet var pålitelig, troverdig og overensstemmende (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 231). Som beskrevet tidligere gjennomførte jeg en strategisk utvelgelse av informanter for å sikre kunnskap på et detaljert og dypt nivå om fenomenet. Før jeg begynte utformingen av intervjuguide leste jeg selv teori knyttet til problemstillingen for å ha et godt teoretisk grunnlag, slik at jeg kunne stille de riktige og viktige spørsmålene. Videre valgte jeg å utforme en strukturert intervjuguide som alle informantene besvarte. Intervjuene ble tatt opp på lydopptak og senere transkribert ordrett for å gjengi nøyaktig det samme som informantene fortalte. Transkriberingene ble brukt i hele prosessen med bacheloroppgaven, og ble systematisk gjennomgått og fortolket ved bruk av en fenomenologisk tilnærming som er relevant for kvalitative undersøkelser (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 173).

En viktig målsetting ved kvalitative tilnærminger er å oppnå forståelse av fenomener, der det å kunne fortolke disse fenomenene får stor betydning (Bergsland og Jæger, 2015, s. 67). Derfor var jeg bevisst mitt eget ståsted i hele prosessen, med tanke på erfaringer og teoretisk bakgrunn, og la også vekt på å være bevisst på informantenes ulike holdninger og tolkningsmønster. Det er viktig med kritisk vurdering av undersøkelsen for å utføre den på en troverdig og pålitelig måte (Bergsland og Jæger, 2015, s. 80). Jeg har igjennom en detaljert beskrivelse og gjennomgang av metoden jeg har brukt i gjennomføringen av studiet gjort det mulig for leseren av oppgaven å følge og vurdere dette. Dette bidrar til å sikre best mulig bekreftbarhet for at datamaterialet og fortolkningene gjort av meg i besvarelsen av oppgaven er pålitelig, troverdig og overensstemmende (Johannesen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 234).

3.8 Ethiske retningslinjer

Behandlingen av informantene er et viktig aspekt ved forskningsetikk. Det gjelder også etiske dilemmaer knyttet til selve problemstillingen, til undersøkelsesopplegget og til analysen og drøftingen av datamaterialet. Det er lovfestet at personopplysninger om den enkelte ikke skal bli krenket gjennom behandlingen av datamaterialet (Bergsland og Jæger, 2015, s. 83). I mitt arbeid med bacheloroppgaven ble behandlingen av informantene det viktigste aspektet, på grunn av mitt valg av kvalitativ metode med intervju for datainnsamlingen. Da ble det viktig å knytte mitt etiske ansvar til to hovedprinsipper: informert samtykke og konfidensialitet (Bergsland og Jæger, 2015, s. 83).

Informert samtykke innebærer at informantene informeres om undersøkelsens overordnede mål, at deltagelse i undersøkelsen er frivillig og at personen kan trekke seg når som helst (Bergsland og Jæger, 2015, s. 83). Ved hjelp av retningslinjer fra veileder i prosessen med bacheloroppgaven utformet jeg et samtykkeskjema (vedlegg s. 32) som ble godkjent av veileder før det ble utdelt til informantene. Samtykkeskjemaet inneholdt all nødvendig informasjon for å sikre at de etiske retningslinjene ble fulgt. Dette samtykkeskjemaet ble gjennomgått og signert av informantene før gjennomførelsen av intervjuene.

Konfidensialitet innebærer at personlig data som kan avsløre deltakernes identitet og/eller sensitive opplysninger om for eksempel barn i barnehagen ikke offentliggjøres (Bergsland og Jæger, 2015, s. 85). I samtykkeskjemaet informerer jeg informantene om lydopptak og behandlingen av lydopptakene i etterkant av intervjuene. Samtykkeskjemaene med informantenes underskrift oppbevares forsvarlig av meg gjennom hele prosessen med bacheloroppgaven. I bacheloroppgaven benevnes aldri informantene eller barnehagene de arbeider i, slik at all informasjon blir konfidensielt. Materialet som er brukt er anonymisert. Jeg har valgt å gi informantene fiktive navn i besvarelsen, og navnene jeg har valgt å bruke er "Lene", "Elin" og "Wenche".

4. Resultat og drøfting

4.1 Omsorg

4.1.1 Begrepet omsorg og god omsorg

Intervjuene startet med at informantene fortalte hva de mente var god omsorg og dårlig omsorg og hva de la i begrepet omsorgssvikt. Alle la vekt på bredden i omsorgsbegrepet sett i både et godt og dårlig perspektiv. Lene begynte med å fortelle at god omsorg innebar å se barna og deres signaler. Trygghet var også noe Lene mente var viktig. Videre var hun opptatt av å skape en god tilknytning til barnet. Evnen til å utsette sine egne behov var noe Elin la stor vekt på. Det var viktig for henne å alltid være påkoblet og tilstede for barna slik at de kunne føle hennes tilstedeværelse. Elin var den eneste informanten som påpekte grensesetting knyttet til god omsorg. Hun mente evnen til å stille tydelige krav og forventninger skapte trygge rammer for barna. Hun var også svært opptatt av barnas følelser og reguleringsstøtte i utviklingen av følelsesenergi hos barna. God omsorg for henne handlet mye om følelser, både omsorgspersonens og barnas følelser. Hun mente at voksne som viste positive følelser var viktig for tilknytningen mellom barn og voksenperson. Wenche var mindre reflektert enn Lene og Elin, og hadde en ganske konkret definisjon av god omsorg. Hun mente kort og enkelt at god omsorg er der omsorgspersoner er fysisk og psykisk tilstede i barnas liv, der de ser barnas behov og setter sine egne behov til side. Både Lene og Wenche pekte på stimulering av barns kognitive, motoriske og verbale utvikling, og hvor viktig det var å tilrettelegge utviklingen etter barnas ståsted og behov.

Felles for alle informantene var forståelsen av at god omsorg har flere perspektiv: fysisk og psykisk. Informantenes svar knyttes opp mot det litteraturen sier om at god omsorg handler om å støtte utviklingen generelt og de sentrale utviklingsområdene spesielt. Omsorg, utvikling og læring er en udelelig helhet. Læring forutsetter utvikling, og utvikling forutsetter omsorg. God omsorg retter seg mot et annet menneske ved å imøtekomme de behovene dette

mennesket har. Omsorg for barn handler om å ta hensyn til barnas beste, ha følsomhet for deres kommunikasjon og utvikling (Askland, 2013, s. 58). I barnehagen står omsorg svært sentralt. Pedagogisk ledelse dreier seg mye om å ha fokus på kjernevirksomheten i barnehagen. Det vil si å lede arbeidet med danning gjennom omsorg, lek og læring (Gotvassli, 2013, s. 66).

4.1.2 Dårlig omsorg og omsorgssvikt

Alle informantene fortalte at dårlig omsorg og omsorgssvikt var det motsatte av god omsorg. Videre utdypet de det noe mer. Lene utdypet det med å fortelle at omsorgssvikt oppstår hvis omsorgspersonen ikke klarer å ta vare på barnet. Hun forklarte at det kunne være å overse og avvise barnet og å ikke gi det kjærlighet og kroppskontakt. Videre påpekte hun at det handler om så mye mer enn å ikke gi barnet mat og klær. Vold og seksuelle overgrep mente hun var i stor grad omsorgssvikt. Elin beskrev dårlig omsorg og omsorgssvikt som noe som skjer når omsorgspersonen ikke møter de psykiske og fysiske behovene til barnet, og overlater barnet til seg selv. Hun fortalte også at vold og seksuelle overgrep var i ytterste grad omsorgssvikt. Wenches svar var noe likt Elins. Hun fortalte at omsorgssvikt er når omsorgspersonen påfører barnet psykisk eller fysisk skade, og/eller at de forsømmer barnet så mye at helsen og utviklingen står i fare hos barnet. Elin fortalte videre om verbale angrep og trusler, vold mellom omsorgspersonene og avstraffelse som alvorlig svikt i omsorgen.

Felles for alle informantene var et tydelig skille mellom fysisk og psykisk omsorgssvikt, hvor den emosjonelle og psykiske svikten var den de mente var vanskeligst å oppdage. Wenche fortalte dette: "Den fysiske omsorgssvikten er så synlig. Det er verre å oppdage den emosjonelle svikten". Vi kan tenke at omsorgssvikt er det motsatte av god omsorg, men så enkelt er det ikke. Det er også vanlig å skille mellom barn som utsettes for fysiske overgrep og psykiske overgrep, men de ulike overgrepene skjer sjeldent alene og er ofte en kombinasjon av begge deler (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 84). Det informantene forteller om dårlig omsorg og omsorgssvikt kan i stor grad knyttes til en definisjon av Kari Killén:

Med omsorgssvikt (maltreatment) forstår vi at foreldre eller de som har omsorgen for barnet påfører det fysisk eller psykisk skade eller forsømmer det så alvorlig at barnets fysiske og/eller psykiske helse og utvikling er i fare (Killén, 2015, s. 39).

Noen former for omsorgssvikt er mer åpenbare enn andre og lettere å beskrive. Dette var noe alle informantene også delte sine meninger om. Videre fortalte de om psykiske og fysiske

overgrep. Vi kan si at omsorgssvikt er noe som foregår både passivt og aktivt (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 83). Aktiv svikt i omsorgen innebærer at man slår, kjefter, begår overgrep eller ikke dekker de fysiske behovene et barn har. Passiv omsorgssvikt er at man forsømmer og forholder seg passivt til et behov et barn måtte ha.

Jeg har valgt å ikke gå noe mer i dybden på hva begrepene god omsorg, dårlig omsorg og omsorgssvikt inneholder. Årsaken til at jeg har hatt det med i undersøkelsen er for å finne svar på hvordan pedagogisk leder kan arbeide for å beskytte barn mot en dårlig omsorgssituasjon i nære relasjoner. Omsorgssvikt er et bredt begrep med uklare grenser, hvor noen former er mer åpenbare og lettere å beskrive (Killén, 2015, s. 39). Samfunnets verdier og holdninger endrer seg, og det vi tenkte på som god omsorg for en tid tilbake, oppleves fremmed og rart i dag. Mennesker opplever og uttrykker omsorg ulikt, og vi vil derfor ha en ulik holdning til hva god omsorg og dårlig omsorg er, og hva det ikke er (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 104). Derfor vil et felles språk om de ulike sidene ved omsorg være av betydning for å få en felles forståelse av hva man skal gjøre for å finne ut mer når uroen for et barns omsorgssituasjon opptrer (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 104). Hvordan man bruker begrepet omsorgssvikt er avhengig av kompetanse, egne erfaringer, holdninger, verdier og kulturelle oppfatninger. Jeg opplevde at alle de pedagogiske lederne hadde dype og sterke meninger om omsorgens ulike sider, og at begrepene var noe de hadde bred kompetanse i. Det som videre ble interessant å undersøke var deres arbeid med å skape en felles forståelse av begrepene og handlingsmåte i personalet, slik at også de skal være rustet til å beskyttet barn i dårlige omsorgssituasjoner.

4.2 Ledelse

4.2.1 Omsorgskvalitet

For å sikre at alle barna møter god omsorg i barnehagen fortalte Elin at hun som pedagogisk leder bruker mye tid på definering av begreper med personalet. De hadde utviklet et felles pedagogisk grunnsyn i personalet ved den avdelingen hun var leder for. Det pedagogiske grunnsynet tok for seg sentrale begreper i arbeidet med omsorg i barnehagen, som de hadde drøftet og reflektert både i grupper og i plenum. Det pedagogiske grunnsynet ble jevnlig brukt i forbindelse med personalmøter for å vurdere arbeidet som har blitt gjort, forbedringspotensialer og arbeidet videre. Hun fortalte videre at refleksjoner rundt enkeltbarn

og barnegruppen, deres situasjon i barnehagen og personalets arbeid sto som fast punkt på agendaen for avdelingsmøter. Elin fortalte også om den daglige dialogen blant personalet og hvor viktig det var å støtte hverandre i hverdagsarbeidet. Fleksibel praksis for å møte barnas behov, var også noe Elin mente var viktig for å gi barna best mulig omsorg. Lene og Wenche jobbet i barnehager med primærkontaktsystemet. Begge la stor vekt på betydningen av primærkontaktsystemet for å sikre at alle barna møter god omsorg i barnehagen. Primærkontaktsystemet gir et visst antall barn en primærkontakt i avdelingen, slik at alle barn skal ha én voksenperson som følger opp barna litt ekstra. På den måten mente både Lene og Wenche at alle barna blir sett hver dag og får dekt sine behov. Wenche fortalte videre dette i forhold til primærkontaktsystemet: ”Men det er jeg som har hovedansvaret, og må veilede og følge opp personalet slik at de er kvalifiserte til å være barnas talerør”. Dette var noe Lene også la stor vekt på. Hun fortalte at en del av jobben hennes var å oppfordre og veilede personalet til å være våken, se og lytte for å avdekke alle barnas behov og uttrykk. Hun var også bevisst omsorgsbegrepets dybde og ulike tolkninger av innholdet. Derfor arbeidet hun på lik linje som Wenche, med å sikre at hun som pedagogisk leder og personalet var på samme planet i forhold til hva de la i begrepene omsorg og omsorgssvikt.

Omsorgsbegrepet har en sentral plass i barnehagepedagogikken med grunnlag i dets betydning for læring og dannelse. Det kan være aktuelt å reflektere over hva som er god omsorg for å få en forståelse av hva som *ikke* er god omsorg. Det er også nødvendig for pedagogisk leder å vurdere didaktiske forutsetninger i arbeidet med omsorg i planarbeidet (Gunnestad, 2014, s. 239). *Formelle forutsetninger* viser til at omsorg er et sentralt begrep i lov om barnehager. Omsorg er noe som skal prege alt som gjøres i barnehagen, det er noe barn har rett til å oppleve og noe de også skal lære å vise. Omsorg går på forholdet mellom barn og voksne, og mellom barn i barnehagen. *Barnas forutsetninger og behov* viser til at alle barn har behov for omsorg. Hvilket behov den enkelte har, er veldig individuelt og kan også variere fra tid til tid. Det er viktig å observere barna og være oppmerksom på deres behov til enhver tid. *Personalets forutsetninger og behov* må vurderes av pedagogisk leder for å få tak i hvorvidt miljøet i barnehagen er preget av og formidler omsorg. For å arbeide med omsorg i barnegruppen er det viktig å starte i personalet: hva tenker de ansatte om omsorg? Hva er god omsorg? Hva er dårlig omsorg? Hvordan uttrykker vi omsorg overfor barna i vårt arbeid? Pedagogisk leder har en nøkkelrolle i å starte positive prosesser på dette området. *De praktiske forutsetningene* eller *rammefaktorene* forteller noe om rammene i rundt arbeidet.

Det kan for eksempel være at man føler man er for få voksne på mange barn, man har lite tid, og så videre, slik at man ikke får vist nok omsorg for det enkelte barn, og heller ikke er tilstede for å observere og fange opp faresignaler. Det er derfor viktig at pedagogisk leder strukturerer arbeidet og fordeler ressursene man har til rådighet, slik at alle barn får sin del av barnehagens omsorgsressurs. *Sosialt og kulturelt* står omsorgsbegrepet sterkt i vår kulturtradisjon, men likevel gjelder det for pedagogisk leder å finne fram til en felles forståelse i personalgruppen (Gunnestad, 2014, s. 240).

Det informantene forteller om kvalitetssikring av omsorg i barnehagen viser til mye av det litteraturen sier om omsorgskvalitet. Omsorg – og kvaliteten av denne – forutsetter kunnskap og forståelse fra de pedagogiske lederne. De må ha kunnskap om hvordan de kan danne et personale som evner å skape trygghet, interesse, oppmerksomhet, innlevelse og desentrering, observasjon, tolkning og samhandling og felles fokus (Askland, 2013, s. 62). Disse kvalitetskriteriene henger sammen med kontakt med barnet, pedagogisk grunnholdning og møtet mellom ”jeg” og ”du”. Arbeidet med å gjøre barnehagen til et godt sted for læring og utvikling – som krever god omsorg - for alle barn forutsetter blant annet styrket opplæring av yrkesgruppene i personalet. Dette er én av arbeidsoppgavene til pedagogiske ledere i barnehager (Gunnestad, 2014, s. 164).

4.2.2 Pedagogisk ledelse

Da Lene ble spurt om dilemmaer og hindringer i arbeidet med barns omsorgssituasjon fokuserte hun lite på det negative med arbeidet, men fortalte dette: ”Tryggheten i det hele er at jeg aldri står alene, vi samsnakker og samarbeider. Dette er en trygghet jeg også ønsker at personalet skal føle, og det tror jeg de gjør”. Grobunnen i denne tryggheten mente hun lå i hennes rolle som pedagogisk leder. Nøkkelord hun trakk fram var tillit og anerkjennelse. Wenche fortalte at trygghet til å handle, erfaring og økt kompetanse var viktig for at hun som leder og personalet skulle oppdage og/eller forhindre omsorgssvikt i relasjoner mellom barn og voksne. Elin la stor vekt på informasjonsflyt. Hun var opptatt av at alle i personalet alltid var informerte ved en magesfølelse eller en reel bekymring. På den måten var alle øyne påkoblet. Elin ga personalet mye veiledning og bistand i strategier rundt temaet, slik at de skal være rustet til å oppdage og håndtere. Det var også viktig for henne at personalet ble møtt med åpenhet og tillit slik at de skulle føle seg kompetente til å gi tilbakemeldinger ved omsorgssituasjoner.

Barn som lever med sviktende omsorg, trenger at noen ser det, at noen tåler å se det, og at noen gjør noe med det. Det er barnehagens ansvar å se og handle, ydmykt og tydelig. Det er styreren og pedagogisk leders ansvar å legge til rette for at alle i barnehagen skal bli i stand til å se og til å handle til barns beste. Styrer og pedagogisk leder må planlegge, legge til rette og sørge for at alle ansatte får opplæring slik at de kan være en betydningsfull voksen som ser, handler og støtter barn og familier. Ansatte i barnehagen har en viktig rolle som kompenserende og kompletterende voksne for barn som opplever svikt i omsorgen i nære relasjoner. Pedagogisk leder bør derfor arbeide for å legge til rette for at barn skal oppleve seg sett og verdsatt som individ, som et mestrende individ og som godtatt og inkludert i det sosiale fellesskapet (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 165). Det å ha god selvoppfatning, erfaring med mestring, og evne gode relasjoner er viktig for å fremme psykisk helse. Dette er essensen i forebyggende arbeid.

Noe av det informantene fortalte om sitt hovedansvar i barnehagen, i forhold til omsorgskvalitet, kan knyttes til pedagogisk leders ansvar og oppgaver: å ha fokus på kjernevirksomheten i barnehagen, å lede barnehagen som pedagogisk virksomhet, å lede det pedagogiske arbeidet i barnehagen sett i lys av samfunnsmandatet og verdigrunnlaget slik det er skissert i rammeplan for barnehagen (2011) (Gotvassli, 2013, s. 66). Alle informantene la vekt på betydningen av et godt samarbeid med personalet i arbeidet med å beskytte barn mot dårlige omsorgssituasjoner i nære relasjoner. For å sikre et godt samarbeid ble det lagt størst fokus på personalets kompetanse om god omsorg og omsorgssvikt, kompetanseutvikling og veiledning. Pedagogisk leder skal veilede personalet slik at alle får en felles forståelse av barnehagens ansvar og oppgaver, og sørge for at de enkelte medarbeiderne får ta i bruk sin kompetanse (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 21). I dette tilfellet handler det om barns omsorgssituasjon. Som følge av de pedagogiske ledernes svar på hva god omsorg og omsorgssvikt inneholder, viser det til at dette er ledere med bred kompetanse rundt temaet. Med erfaringer, kunnskap og kompetanse er de godt rustet til å veilede sitt personale slik at også de kan få god nok kompetanse om beskyttelse av barn i dårlige omsorgssituasjoner og å skape en trygg arena for barna i barnehagen.

4.3 Omsorgsbegrepet i kompetanseutvikling

Økt kompetanse i personalet er målet med kompetanseutvikling i barnehagen, som er en av pedagogisk leders oppgaver i den pedagogiske virksomheten. Lene fortalte dette knyttet til kompetanse i sitt personale: ”Jeg som leder må være sikker på at personalet har kjennskap til temaet. Det siste jeg gjorde av kompetanseutvikling med personalet var å ta for meg teori om temaet”. Kvalitetsutvikling og kompetanseutvikling i barnehagen innebærer en stadig utvikling av personalet kompetanse, og det er på den måten pedagogisk leder kan jobbe mot å nå målet som en lærende organisasjon (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 22). Dette er en måte pedagogisk leder kan sikre at personalet og seg selv er i stand til å møte nye krav, utfordringer, signaler og kjennetegn når det gjelder hva god omsorg og omsorgssvikt faktisk innebærer. Det handler om å være oppmerksom på og ha kompetanse til å vurdere om et barn får oppfylt sin rett til omsorg på alle livsarenaer (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 25).

Da Wenche ble spurt om kompetanseutvikling i personalet svarte hun ”Jeg er ikke sikker på at alle i personalet har nok kunnskap til å handle i alle tilfeller, men jeg er sikker på at de er trygge på meg og videreformidler informasjonen til meg som leder. De er bevisste sin plikt til å melde, om det så bare er å melde videre til meg”. Undersøkelser viser at det er mange endringsbehov i barnehagene, og det er behov for økt kompetanse for at ansatte i barnehagen skal fungere optimalt som ”barns beskyttere”. De ansatte bør ha kunnskap om normalutviklingen hos barn og i tillegg ha spesifikk kunnskap om god omsorg og omsorgssvikt. Det vil kunne bidra til godt forebyggende arbeid for barn og deres familie. Ansatte i barnehager har behov for økt kompetanse i hvordan man kan gå videre med en bekymring, og hvordan de kan snakke med barn og foreldre om bekymringer for en barns omsorgssituasjon. I tillegg er det for mange uklart når og hvordan en bekymring skal meldes til barnevernstjenesten. Generelt må ansatte i barnehager stole mer på egen kompetanse og overkomme redselen for å ta feil (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 31).

Arbeidet med å legge til rette for å se barn og foreldre som sliter, må inn i alle strukturer for barnehagevirksomheten, og bør være en synlig, bevisst og selvfølkelig del av barnehagehverdagen. På grunn av innarbeidede holdninger og normer kan dette være vanskelig å realisere for en pedagogisk leder. Ofte dominerer og definerer holdninger og verdier hva som kan være hensiktsmessig og hva som er lite hensiktsmessige handlinger. Ved å bli bevisst på hva som er dominerende holdninger er det mulig å endre disse. For å lykkes

med en endring i organisasjonen er det relevant med en type deltakende utvikling, hvor det ikke er bare ledelsen som gjennomfører endringen (Jacobsen og Thorsvik, 2014, s. 401). I denne typen endring og utvikling er alle medarbeidere viktige for utviklingen i virksomheten, og må derfor aktivt bidra i endringsprosessen. Dette var noe Elin la stor vekt på i samarbeidet med personalet. Hun ønsket at personalet alltid skulle være informerte, slik at de skulle føle seg kompetente til å delta i vurderinger rundt barns omsorgssituasjon. I barnehagen som i alle andre organisasjoner eksisterer det en handlingslogikk basert på tidligere erfaringer som tilsier at ting bør gjøres på samme måte som tidligere, og eventuelle endringer skjer ved at nye ting tolkes inn i den eksisterende meningsstrukturen. Med andre ord er refleksjon rundt egen virksomhet alltid et svært viktig element i endringsarbeid.

Alle informantene arbeidet mye med å skape en felles forståelse rundt temaet god omsorg og omsorgssvikt. Det ble også satt av tid til refleksjoner om barns situasjoner i avdelingsmøter og i hverdagen. Wenche fortalte dette: ”Det er et eget punkt hvert avdelingsmøte hvor vi gjennomgår barna og om vi har opplevd noe vi kan undres rundt i felleskap. Det er med på å skjerpe blikket og gjøre oss bevisste”. Her vil det være ideelt å utvikle læringen gjennom hverdagslige aktiviteter, for det er nettopp i hverdagen omsorgssvikten kan komme til syne. Da blir det pedagogisk leders oppgave å følge opp at personalet får aktivt bidra i endringsprosessen og at læringen blir trukket inn og brukt i hverdagen, slik at handlingslogikken endres.

4.4 Omsorgsbegrepet i veiledning av personalet

Det er en sentral oppgave for pedagogisk leder å utvikle et personale der læring, utvikling og endring oppleves som mulig og viktig. De pedagogiske lederne jeg intervjuet var tydelige og bevisste sitt hovedansvar i forhold til å ivareta barns rett til god omsorg og beskyttelse mot dårlig omsorg. Samtidig var de opptatte av å inkludere personalet i arbeidet. Det blir derav de pedagogiske ledernes ansvar å sørge for at personalet tar barna på alvor. Å ta i bruk veiledning kan være en vei å gå i arbeidet mot å være lærende, hvor veiledningen blir en plass å snakke og tenke sammen for å bidra til å lære. I veiledning kan mening skapes, nye forståelser oppnås, og ikke minst kan den enkelte i personalet se ulike og nye handlingsalternativer i egen praksis (Mørreaunet, 2014, s. 149). Dette var noe Lene forklare

ved å si: ”Jeg må sikre meg at jeg og mine ansatte er på samme planet i forhold til hva vi legger i begrepet omsorg”. Hensikten med veiledningen blir da å øke bevisstheten, kunnskapen og tryggheten til å handle i situasjoner med barn i dårlige omsorgssituasjoner. For pedagogisk leder blir det da viktig å arbeide med tillitsarbeid, aktelsesarbeid, følelsesarbeid og motivasjonsarbeid for å få personalet til å anvende det de har lært på en selvstendig måte.

Gjennom refleksjon i veiledning blir man mer bevisst på egne ressurser og muligheter for både å se og forstå sammenhenger, og bli i stand til å anvende kunnskap på nye og andre måter. Refleksjon kan foregå på forskjellige måter. Man kan reflektere i og over handling. Å reflektere om ting som skjer i handling (”reflection in action”) peker på å stille spørsmål omkring kunnskap i handling. Eksempel på spørsmål som kan åpne for slik refleksjon i en sak som omhandler omsorgssvikt kan være: hva er omsorgssvikt for deg? Når man reflekterer over handling (”reflection on action”) inviteres man til å reflektere over handlinger i ettertid gjennom å beskrive og gi begrunnelser for hvorfor man handlet som man gjorde, eller hva man tenkte da man gjorde det. For eksempel kan man spørre hva det var som utløste bekymringen og/eller hva som skjedde videre. En slik bevisstgjøring kan bidra til å endre handlingsmønsteret og resultere i læring (Mørreaunet, 2014, s. 151). Elin hadde tatt i bruk et pedagogisk grunnsyn som alle i personalet hadde deltatt med å utvikle. Det var et pedagogisk grunnsyn skapt i felleskap som belyste refleksjoner omkring temaet. Grunnsynet ble ofte tatt fram i avdelingsmøter og jobbet videre med for å skape ny forståelse og kunnskap.

5. Avslutning

Det kan være vanskelig å vurdere når det har skjedd eller skjer en svikt i omsorgen hos barn. Hvordan man bruker begrepet omsorgssvikt, er også avhengig av kompetanse, egne erfaringer og kulturelle oppfatninger. Hva man oppfatter som omsorgssvikt, kan være individuelt, og derfor er det nyttig at man arbeider aktivt med å få en felles forståelse i barnehagen (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 83). Barn som lever med sviktende omsorg, trenger at noe ser det og at noen gjør noe med det. En av arbeidsoppgavene til pedagogisk leder i barnehagen er å legge til rette for at alle i personalet skal bli i stand til å se og til å handle til barns beste. Fokuset bør rettes mot hvordan de ansatte kan være et betydningsfullt andre for barn som trenger det. Pedagogiske ledere må planlegge, legge til rette for og sørge for at alle ansatte har nok kunnskap og kompetanse til å være en betydningsfull voksen som ser, handler og støtter. Dette er helt nødvendig for at barnehagen skal følge samfunnsmandatet og sikre god kvalitet i barnehagen. Det blir derfor viktig å se hvordan personalet og seg selv som leder møter bekymringer som oppstår for et barns omsorgssituasjon. Barn har rett til omsorg og skal møtes med omsorg - dette er en viktig yrkesetisk forpliktelse for alle som arbeider med barn. Det innebærer å være oppmerksom på og ha kompetanse til å vurdere om barn får oppfylt sin rett til omsorg på alle livsarenaer (Bratterud og Emilsen, 2013, s. 25).

Hvordan pedagogiske ledere kan arbeider med å beskytte barn mot dårlige omsorgssituasjoner i nære relasjoner viser seg å handle mye om å styrke omsorgssituasjonen i barnehagen. Med andre ord å styrke personalets evne til å yte god omsorg og oppdage dårlig omsorg. Det krever *hele* mennesker som tør, kan og vil, og som samtidig er profesjonelle i sin yrkesutøvelse. De tre pedagogiske lederne jeg intervjuet til denne oppgaven hadde mye erfaring og kompetanse å støtte seg på da de skulle besvare spørsmålene i intervjuet. Det var i tillegg svært mye likheter i deres meninger og handlingsmåter i arbeidet med å beskytte barn

mot dårlige omsorgssituasjoner. For meg og denne oppgaven betyr det at jeg med trygghet kan oppsummere med å si at kompetente ledere som sørger for kompetanseutvikling i sitt personale med tilnæringsmåter som veiledning er viktig i arbeidet mot omsorgssvikt. Det handler mye om å ha tro på egen kompetanse og andres, til å handle sammen med støtte i hverandre for å alltid se barnets beste.

Jeg avslutter det hele med to sitater fra Wenche og Lene som belyser problemstillingen på en kort men godt forklart måte: ”Det er jeg som har hovedansvaret, og må veilede og følge opp personalet slik at de er kvalifiserte til å være barnas talerør” og ”Jeg må hele tiden tenke på barnets beste. Jeg er ambassadøren til barnet”.

6. Referanseliste

Askland, L. (2011). Kontakt med barn. Innføring i førskolelærerens arbeid på grunnlag av observasjoner. (2. utg.) Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag

Bergsland, M. & Jæger, H. (red.) (2014). Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Bratterud, Å. & Emilsen, K. (2013). Dørstokkmila. Bergen: Fagbokforlaget

FN's barnekonvensjon om barns rettigheter (2003)

Gotvassli, K.-Å. (2013). Boka om ledelse i barnehagen. Oslo: Universitetsforlaget

Gunnestad, A. (2014). Didaktikk for barnehagelærere. En innføring. Oslo: Universitetsforlaget

Jacobsen, D.I. & Thorsvik, J. (2013). Hvordan organisasjoner fungerer. Innføring i organisasjon og ledelse. Bergen: Fagbokforlaget

Johannesen, A, Tufte, P.A. & Christoffersen L. (2016). Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode. (5. utg.) Oslo: Abstrakt forlag

Killèn, K. (2015). Sveket 1. Risiko og omsorgssvikt – et helseproblem og tverrfaglig ansvar. (5. Utg.) Oslo: Kommuneforlaget

Lov om barnehager (barnehageloven). Lov av 17. juni 2005, nr. 64. (2011). Oslo: Kunnskapsdepartementet

Mørreaunet, S., Gotvassli, K.-Å., Hoås Moen, K. & Skogen, E. (red.) (2014). Ledelse av en lærende barnehage. Bergen: Fagbokforlaget

Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. (2011). Oslo: Kunnskapsdepartementet

7.1 Intervjuguide

Omsorg – hva er det?

Hva legges i begrepet omsorgssvikt?

- Hva er dårlig omsorg?
- Hva er god omsorg?

Hva legger du i begrepet omsorgssvikt?

Hva mener du er god/dårlig omsorg?

Pedagogisk leders ansvar, plikt og arbeid

Kort om utdanning og arbeidserfaring

Hvordan sikrer du som pedagogisk leder at alle barn møter god omsorg i barnehagen?

Hvordan håndterer du som pedagogisk leder dilemmaer og hindringer i barns omsorgssituasjon?

- vurderinger av hva som er til barns beste: skal det meldes? hvordan snakke med foreldre? redsel for å ta feil?
- kulturelt mangfold
- magesfølelse og yrkesetiske valg

Hva gjør barnehagen når de er bekymret for et barns omsorgssituasjon?

Hvordan arbeider du som pedagogisk leder med å sikre at personalet har nok kunnskap og kompetanse til å se omsorgssvikt og har trygghet til å handle?

- Personalets egen kompetanse om vold og overgrep mot barn
- Kompetanseutvikling
- Veiledning
- Vikarer

Hva tror du kan være årsaken til at det er så få meldinger fra barnehagene til barnevernstjenesten?

Barnehagens ansvar og muligheter

Erfaringer med bekymringssaker for barns omsorgssituasjon

- Barnehagens erfaringer
- Dine erfaringer som leder: tanker, følelser, trygghet, kompetanse

Barnehagens rutiner ved bekymringssaker for barns omsorgssituasjon

- Foreldre
- Arbeidsprosess
- Beredskapsplaner
- Personalet
- Andre barn

Hva trenger barnehageansatte av kompetanse og kunnskaper for å bidra til at volds- og overgrepsutsatte barn sikres relevant og god omsorg og oppfølging?

Forebyggende arbeid

- Hva gjøres?
- Hvem sin arbeidsoppgave er det?
- Hva mener du bør gjøres?
- Hvilken effekt tror du det har?

7.2 Samtykkeskjema

Beskrivelse av bacheloroppgaven

Jeg, Kristine Blekken, går 3. studieår ved Dronning Mauds Minne Høgskole og skal skrive bacheloroppgave knyttet til fordypningsfaget ledelse i en lærende barnehage. Tema for bacheloroppgaven er omsorg for barn i et ledelsesperspektiv, med vekt på beskyttende og forebyggende arbeid med barn i dårlige omsorgssituasjoner. Intervjuet vil spørre etter meninger, tanker, arbeid og erfaringer rundt temaet.

Intervju og datainnsamling

Dataen samles inn elektronisk, og vil bli lagt over på en minnebrikke etter fullført intervju. Intervjuet bli anonymisert, og det er kun jeg som får tilgang på datamaterialet fram til det slettes etter vurdering av bacheloroppgaven.

All deltagelse er frivillig

Dette er en forespørsel om samtykke, men det vil alltid være mulig å trekke seg fra studien. Da må det gis beskjed til meg og/eller veiledere, og datamaterialet vil bli slettet og ikke brukt videre.

Kontaktinformasjon

Veiledere ved Dronning Mauds Minne Høgskole:

Anne Dagfrid Svendsen: ads@dmmh.no

Hilde Merete Amundsen: hma@dmmh.no

Ta gjerne kontakt med meg ved spørsmål!

Med vennlig hilsen Kristine Blekken

Telefon: 92419481

Epost: kristineblekken@gmail.com

Jeg samtykker i å delta i

.....

.....

Sted/ dato

Underskrift